Odporna gmina, czyli jaka? Nowoczesne spojrzenie na bezpieczeństwo lokalne – podsumowanie IV Samorządowego Okrągłego Stołu w Gminie Dobra 7 września 2026 roku prof. Jerzego Hausnera

Współczesny świat stawia przed nami wyzwania, których nie da się rozwiązać wyłącznie za pomocą procedur urzędowych czy interwencji służb mundurowych. Tradycyjne podejście do zarządzania kryzysowego, oparte na reagowaniu na przewidywalne zdarzenia, traci rację bytu w obliczu narastającej niepewności. Podczas wystąpienia podsumowującego IV SOS w Gminie Dobra, prof. Jerzy Hausner przedstawił nowatorską wizję budowania odporności lokalnej – taką, która przesuwa środek ciężkości z martwej biurokracji na żywą wspólnotę.

Fundamentem nowoczesnego myślenia o bezpieczeństwie, przywołanym przez prof. Hausnera za prof. Hubertem Izdebskim, jest zasada pomocniczości. Ta konstytucyjna norma nie powinna być rozumiana jedynie jako techniczny podział zadań między rządem a samorządem. W tym ujęciu bezpieczeństwo nie jest produktem dostarczanym przez państwo pasywnym odbiorcom, lecz procesem, w którym państwo i samorząd współdziałają, by umożliwić obywatelom samodzielność. Państwo ma obowiązek tworzyć warunki, ale to wspólnota mieszkańców jest poziomem, na którym najskuteczniej zarządza się kryzysem. Aby jednak pomocniczość zadziałała, musimy najpierw przedefiniować rolę samej gminy, która nie powinna być jedynie szczeblem administracji, lecz przede wszystkim wspólnotą. Relacja pomocniczości powinna płynąć kaskadowo, angażując wszystkie poziomy życia społecznego: państwo wspiera jednostki samorządu terytorialnego, te zaś budują organizacje pozarządowe i inicjatywy obywatelskie, a wspólnota lokalna wspiera indywidualnych mieszkańców. Gmina staje się podstawowym centrum kryzysowym, to tutaj ludzie najlepiej znają lokalne uwarunkowania. Kluczowym elementem tej struktury jest ochrona zasobów: jak zauważył prezydent Marcin Bazylak, budowanie odporności wymaga, aby przydziały mobilizacyjne nie pozbawiały gminy niezbędnych narzędzi w sytuacjach krytycznych. Nie można poświęcać odporności społeczności lokalnej w imię większej całości.

Współczesne zagrożenia wymykają się tradycyjnym statystykom. Dawniej systemy odporności budowano w oparciu o zjawiska występujące z pewną regularnością (np. raz na 10 lat). Dziś musimy zmierzyć się ze zgoła inną wizją zagrożeń, tak zwanych „momentów epickich" – gwałtownych zdarzeń, których nie da się z góry przewidzieć. Dodatkowym czynnikiem jest hybrydowość zagrożeń. Fizyczne zagrożenie jest dziś nierozerwalnie splątane z zagrożeniem cyfrowym. Dezinformacja w sieci potęguje chaos, paraliżując zdolność mieszkańców do racjonalnej reakcji.

Jedyną skuteczną odpowiedzią jest przejście od pasywnego oczekiwania na pomoc do aktywnej samoorganizacji, której fundamentem jest czynnik ludzki. W obliczu rzeczywistego, wielkoskalowego kryzysu gmina nie zdoła dotrzeć z pomocą do każdego domu. Fundamentem odporności jest zaufanie – mieszkańców do siebie nawzajem jak i do władz publicznych. Bez niego pojawia się panika, przed którą kapituluje nawet najbogatsze państwo.

W nowoczesnym systemie bezpieczeństwo osobiste jest warunkiem bezpieczeństwa zbiorowego. Tak jak w przypadku chorób zakaźnych – brak odpowiedzialności jednostki niweczy wysiłek całego systemu. W sytuacjach ekstremalnych bezpieczeństwo zaczyna się od sąsiedzkiej samopomocy i redefinicji pojęcia samoobrony, która staje się także zdolnością reagowania na niebezpieczne zjawiska. Aby jednak mieszkaniec mógł stać się samoobrońcą, potrzebuje specyficznego modelu edukacji. Edukacja dla bezpieczeństwa nie może być suchym szkoleniem zamkniętym w murach szkoły. Prof. Hausner proponuje czteroetapowy proces wzajemnego uczenia się: Fundamentem jest informacja, pozostaje jednak bezużyteczna bez zdolności krytycznej. Obywatel musi potrafić odkodować komunikat i odróżnić rzetelną informację od dezinformacji. Świadomość to etap wkomponowania informacji w system rozumienia świata. Musimy wiedzieć, co dany sygnał oznacza dla nas i naszych sąsiadów. Następnie budowanie doświadczenia. Najlepiej uczymy się poprzez praktykę – przepracowując kryzysy własne lub wyciągając wnioski z błędów innych gmin. Najwyższy poziom, pozwalający wyjść poza schemat „mądrego Polaka po szkodzie". Pozwala ona stawiać kluczowe pytanie: „co jeśli?" i przygotować się na scenariusze, których jeszcze nie znamy.

Gminy powinny porzucić pisanie martwych instrukcji na rzecz gier wojennych i stress testów (np. symulacji 24 godzin bez prądu). Wiedza i ludzie potrzebują jednak stabilnego zaplecza materialnego i finansowego. Inwestowanie w odporność wymaga mądrości, a nie rozrzutności. Prof. Hausner ostrzega przed przepalaniem pieniędzy na martwe inwestycje – jak schrony, które niszczeją bez odpowiedniego utrzymania. Ryzyko upadłości władzy publicznej stanowi realne zagrożenie dla bezpieczeństwa obywateli. Każdy obiekt publiczny, magazyn czy sklep powinien być projektowany tak, by w razie potrzeby stać się punktem logistycznym lub ochronnym, ważna jest także inwentaryzacja zasobów i kompetencji – gmina musi wiedzieć, jakim sprzętem dysponują lokalne oddziały Lasów Państwowych, PKP czy Wód Polskich oraz jakie unikalne umiejętności posiadają sami mieszkańcy.

Odporność to nie jednorazowy zakup sprzętu pod koniec roku budżetowego, lecz długofalowy proces finansowania utrzymania gotowości. Nawet najbardziej zaawansowana infrastruktura zawiedzie jednak bez ostatniego filaru: wiarygodności władzy. Budowanie lokalnej odporności wymaga odejścia od biurokracji w stronę realnego współdziałania. Bezpieczeństwo nie może być traktowane jako łup polityczny. Takie podejście niszczy wiarygodność państwa i zniechęca obywateli do samoorganizacji. Prawdziwa odporność rodzi się tam, gdzie państwo jest wiarygodne, a obywatele czują się współodpowiedzialni za swój los. Jako społeczeństwo przekroczyliśmy już próg, za którym bezpieczeństwo było oczywistością daną raz na zawsze. Teraz czas na działanie, które przekuje tę nową świadomość w trwałe postawy i mądre systemy wsparcia. Współodpowiedzialność to jedyna droga do bezpiecznej przyszłości.

Trwają prace nad publikacją podsumowującą przebieg obrad w ramach IV Samorządowego Okrągłego Stołu w Gminie Dobra. Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej wydarzenia: https://hub.oees.pl/samorzadowy-okragly-stol/